

CO MÁ UMĚT PŘEDŠKOLÁK?

Co by měl předškolák před nástupem do školy zvládat? Jak napravit nedostatky v rozvoji dítěte? Odpověď nabízí speciální pedagog z pedagogicko-psychologické poradny.

V posledních letech stoupá procento dětí s odkladem povinné školní docházky (OŠD). Odklad bývá odborníky doporučován tehdy, když se předpokládá, že dílčí nedostatky jednotlivých schopností se během jednoho roku upraví tak, že bude dítěti ulehčen následný nástup do 1. třídy ZŠ. Tyto schopnosti se většinou ale neupraví samy, a je tudíž třeba, aby rodiče nebo odborník po dobu OŠD s dítětem cíleně pracovali a podporovali rozvoj nevyzrálých schopností.

Jaké dovednosti, schopnosti a vědomosti jsou od prvňáčka na začátku školní docházky vyžadovány a jak se postupně vyvíjejí a rozvíjejí?

Hrubá motorika

Nedostatky v této oblasti se projevují u dítěte nešikovností, neobratností a nekoordinovaností pohybů, kdy je narušena jejich souhra. Cviky, které chceme s dítětem provádět, by měly být zaměřeny na celkové pohyby, na používání těla koordinovaně jako celku. Vhodné je provádět cviky rukou a nohou ve vodě, která uvolňuje. Vhodné je plavání a cviky podobné těm, které se cvičí např. v Sokole. Důležitá je souhra pohybu s kontrolou zraku a myšlením, tzv. vizuomotorická koordinace. Zde je vhodná např. „školka s míčem nebo se švihadlem“. Kromě házení a chytání míče musí dítě i správně počítat, sledovat změny, provádět různé pohyby, soustředit se, je zapojena i paměť.

Předškolák by měl mít osvojeny základní pohybové dovednosti jako např. překonat určitou vzdálenost, překážku přeskokem, výskokem, skokem (přes lavičku, polštář apod.), udržet rovnováhu (přecházení po provaze položeném na zemi, hra na sochy), skákat po jedné noze, chytat a házet míč, skákat přes švihadlo, zvládnout jednoduchý rytmický pohyb (vhodné je spojení určitého pohybu s říkankou nebo písničkou, s hudebním doprovodem, čímž zároveň dítě připravujeme na sluchovou analýzu a syntézu slov).

Jemná motorika

Děti s nedostatky v této oblasti podávají horší výkony ve škole, protože neuvolněná ruka ovlivňuje výkony nejen při psaní, ale i při čtení, výtvarné a tělesné výchově. Děti se vyhýbají kreslení, kreslí nerady, kresba je na nižší úrovni. Vzhledem k tomu, že ruka je neobratná, mají

děti problémy i v pracovních činnostech, v sebeobsluze (zavazování tkaniček, zapínání zipů, knoflíků, používání příboru apod.) Manuální zručnost je rozvíjena denně běžnými činnostmi (osobní hygiena – mytí, čištění zubů, česání, oblékání), hrou (stavění z kostek, oblékání panenek, hry s bábovičkami na písku). Dále doporučujeme trhání a stříhání papírů, lepení, modelování, muchlání různých materiálů, navlékání korálků, činnosti, kdy jsou zapojeny zejména dlaně a prsty rukou.

Grafomotorika

Pro budoucí psaní dítěte ve škole je důležité, aby ruka, kterou bude psát, byla dostatečně připravená a uvolněná (viz jemná motorika). Důležité je, aby byly uvolněné tzv. velké klouby ruky (rameno, loket a zápěstí). Ty se uvolňují nejčastěji krouživými pohyby ve stoji nebo předklonu. Nejdříve provádíme krouživé pohyby ve vzduchu, později pastelkou na velký papír. Doprovozíme říkankou.

Aby budoucí prvňáčky nebolela brzy ruka, aby písmo bylo upravené, aby stačili tempu práce, je potřeba, aby správně drželi psací náčiní. Musí umět vytvořit tzv. špetku (jako když chceme solit třemi prsty). V poloze prstů jako při solení můžeme vložit tužku mezi prsty (tužka se vloží mezi tři prsty tak, že je přidržována shora lehce palcem a ukazovákem a prostředník je podsunutý pod tužkou). Zbýlými dvěma prsty (malík, prsteník) může dítě přidržovat malou lehkou kuličku vytvořenou např. z papíru. Dětem, u kterých se nedaří vyvodit správné držení, jsou doporučovány trojhranné tužky a pastelky.

Nesmíme také zapomenout na správné sezení při kreslení u stolu. Na židlička by dítě mělo sedět tak, že se nohama dotýká země. Deska stolu by měla být tak vysoko, aby opřené ruce se stolem tvořily v lokti pravý úhel. Dítě by mělo umět nakreslit čáru, kruh, šneka, horní a dolní oblouček, vlnovku, horní a dolní smyčku, čtverec, obdélník apod.

Zraková percepce

Schopnost zrakového vnímání se rozvíjí od narození. Nejdříve dítě vnímá světlo a tmu, později obrysy obličejů, dále se vnímání zpřesňuje směrem k větší diferenciaci tvarů, což je později důležité při nácviku čtení a psaní. U většiny dětí předškolního věku dosahuje zrakové vnímání před nástupem do školy dostatečné úrovně pro nácvik školních vědomostí.

Rozdíl mezi obrazci lišícími se tvarem pozná dítě až asi ve věku čtyř let, později dítě rozlišuje obrázky stejné tvarem, ale obrácené vertikálně (podle osy nahoře – dole).

Nejobtížnější je rozlišování stejných tvarů obrácených k sobě horizontálně (zrcadlově podle osy vpravo – vlevo). Předpokládá se, že záměna písmen u dyslektiků je způsobena tím, že tyto děti ve zrakové percepci setrvávají v období, kdy rozlišují pouze tvar, ne polohu (úroveň zrakového vnímání zůstává přibližně na úrovni čtyřletého dítěte). Ukázalo se, že u dětí, které měly později obtíže ve čtení, se projeví již v předškolním věku nedostatky v rozlišování tvarů, které se liší podle osy v rovině horizontální či vertikální.

V souvislosti se zrakovým vnímáním se setkáváme i s pojmy zraková paměť, zraková analýza a syntéza. Zraková paměť představuje vlastnost jedince uchovávat zrakové podněty, v případě školáka např. tvary písmen. Ta ovšem představují již určitý zjednodušený symbol. Než dítě k těmto symbolům dospěje, musí se naučit uchovávat a rozpoznávat konkrétní předměty a jejich obrázky (toto se cvičí např. při pexesu, Kimově hře, co se změnilo na obrázku, dokresli, co na obrázku chybí apod.). Dítě by mělo umět rozpoznávat předměty a obrázky jako celek, zároveň je ale umět i rozložit na části (rozložený obrázek, puzzle) – mluvíme o zrakové analýze a syntéze.

Sluchová percepcce

Sluchové vnímání u dítěte začíná rozeznáváním zvuků a lokalizací zvuku, odkud přichází (určit polohu určitého zvuku). Dítě by mělo umět vyčlenit určitý zvuk (např. ťukání, šustění, cinkání). Jedná se o diferenciaci akustické předlohy („odfiltrovat“ vedlejší zvuky, soustředit se na to nejdůležitější, aby se nenechalo lehce vyrušit vedlejšími, nepodstatnými podněty).

Mezi čtvrtým a pátým rokem začíná dítě rozlišovat jednotlivá slova ve větě (k tomu slouží říkadla, která řeč rytmizují a celek věty dělí do menších částí, čímž se dítě učí sledovat slova i jednotlivé slabiky slov). Slova a slabiky mohou děti vytleskávat nebo vyřukávat, určovat jejich počet a následnost.

Kolem pátého roku začínají děti vnímat jednotlivé hlásky ve slově. Nejdříve jsou schopny určit první hlásku, kterou slovo začíná (pes – p), potom poslední hlásku ve slově: nejdříve slova končící souhláskou (pes – s), potom teprve končící samohláskou (pole – e). Nejobtížnějším úkolem sluchové diferenciacce je určit hlásku uprostřed slova (pes – e). Určování pozice hlásky ve slově je důležitým předpokladem pro zvládnutí čtení a psaní. Přibližně v šesti až sedmi letech věku dochází k rozlišování a vnímání délky samohlásky (dal – dál) a rozlišování mezi měkkými a tvrdými slabikami (di, ti, ni – dy, ty, ny).

Předčíselné představy

Na osvojování matematiky ve škole se dítě připravuje vlastně celé předškolní období. Schopnosti pro matematiku jsou podmíněny, tvořeny jednotlivými dílčími složkami, které tvoří zrakové a sluchové vnímání, prostorová orientace, paměť, verbální (slovní označení), lexické (čtenářské), grafické (písemné), operacionální resp. Numerické schopnosti a usuzování.

Před nástupem do školy by budoucí žák měl zvládat to, že při počítání prvků určité množiny musí do počítání začlenit každý prvek pouze jednou a žádný nesmí vynechat (např. při počítání panenek, autíček, kostek, rohlíků v obchodě). Dále má osvojeno počítání do deseti až dvaceti, zná následnost čísel (v řadě čísel žádné nevynechá ani neopakuje). Ví, že na konci počítání řady prvků poslední jmenované číslo představuje celkový počet odpočítávaných prvků. Dítě by v tomto období mělo již vědět, že nezáleží na směru odpočítávání a že pořadí sčítaných prvků nemění konečný výsledek, a že k činnosti lze sčítat nejen stejné, ale i tvarově či velikostně odlišné předměty.

Řeč a vyjadřovací schopnosti

Dítě v době nástupu do školy má slovní zásobu, kterou tvoří přibližně 2500 slov. Řekne, jak se jmenuje, jak je staré, kde bydlí, nezaměňuje pojmy včera, zítra, dokáže zopakovat dvojverší. Je schopno reprodukovat povídku, pohádku, zapamatovat si melodii a abstrahovat. Je dobré, když umí dítě vyjádřit jednu věc několika slovy (muž – pán).

Velmi důležitá je správná výslovnost, protože vada řeči často ovlivňuje úroveň diktátů, opisů i čtení (při psaní dítě píše, jak vyslovuje a vznikají tak zbytečné chyby). V případě jakékoliv vady řeči je potřeba spolupracovat s logopedem a začít s nápravou řeči co možná nejdříve, určitě před nástupem do školy.

Sociální a pracovní zralost

Dítě by v této době mělo zvládat určité sociální situace, mělo by se umět odpoutat od rodičů. Dítě již částečně zvládá své city a reakce bez křiku a pláče. Dále by mělo znát a dodržovat určitá základní pravidla společenského chování (vykání dospělým, zdravení, děkování apod.). Nemělo by být příliš bojácné a úzkostné v kontaktu s vrstevníky a dospělými, což může negativně ovlivňovat navazování vztahů, zapojování do společné činnosti.

Nesmíme zapomenout na samostatnost v sebeobsluze a na osvojené hygienické návyky (dítě se umí samo obléknout, obout, zapnout si knoflíky, zip, zavázat si tkaničky, jíst příborem, udržovat si pořádek ve svých věcech). Dále by mělo umět samostatně splnit jednoduchý úkol jako např. zaplacení nákupu, obstarat drobný nákup, vyřídit vzkaz.

Děti s odkladem školní docházky

OŠD často doporučují i pediatři, kteří ale bohužel nemohou rodičům podat odborné informace týkající se rozvíjení jednotlivých schopností (jestliže se nejedná o zdravotní důvody). Proto doporučujeme, aby v takovém případě rodiče zkontaktovali pracovníka příslušné pedagogicko-psychologické poradny a vyžádali si konzultaci. Rodič by měl vědět, z jakého důvodu je jeho dítěti doporučován nástup do školy o jeden rok později. To mu nejlépe sdělí psychologové a speciální pedagogové, kteří mají s danou problematikou dlouholeté zkušenosti. Navrhnou, jak s dítětem následně doma pracovat, jak jednotlivé schopnosti rozvíjet a posilovat.

Řada poraden pořádá pro předškoláky kurzy, které jsou zaměřené na rozvoj schopností potřebných pro budoucí zvládnání nároků 1. třídy ZŠ. V průběhu těchto kurzů mají rodiče možnost vidět své dítě při práci pod vedením pedagoga, vidí, v čem je úspěšné nebo naopak co mu nejde. Mají možnost srovnání s jinými dětmi. Rodiče jsou informováni o tom, na čem se aktuálně pracuje a která schopnost je tím rozvíjena. Pro práci doma jsou jim dáována jednoduchá cvičení.

Dítě se učí stále

Při každé hře, při čtení pohádek, povídání si, při každé společné činnosti se vždy dítě něčemu novému přiučí. Procvičováním určité schopnosti rozvíjíte vždy i schopnosti jiné, protože se navzájem prolínají a doplňují. Někdy s pomocí speciálních cvičení pro děti předškolního věku můžete mnohé dohonit, aniž by musely mít odložený nástup do školy o jeden rok.

V případě, že je OŠD realizován, je nutno se v průběhu tohoto roku dítěti věnovat více a pomáhat mu drobné nedostatky dohnat a případné problémy minimalizovat. V případě, že v průběhu tohoto roku dítěti nepomůžete, nastane za rok obdobná situace a dítě nebude do školy připraveno o nic více. Snažte se, prosím, z tohoto roku vytěžit co nejvíce.

Nezapomínejte, že dítě musí vědět, že ho máte rádi a že se zajímáte o jeho drobné starosti. To vše proto, aby vědělo, že je mezi vámi pevná citová vazba, že má v rodině i v mateřské škole zázemí, pocit jistoty, přátelství a bezpečí.

Co by mělo umět dítě, které jde v září do školy?

- vědět jak se jmenuje, kolik mu je let, kde bydlí, znát dny v týdnu, roční období ...
- správně vyslovovat všechny hlásky, vyřídít jednoduchý vzkaz, samostatně a logicky uvažovat
- vydržet nad zadaným úkolem a pracovat samostatně alespoň čtvrt hodiny a práci dokončit
- orientovat se, co je nahoře, dole, vpravo, vlevo, pod, nad ...
- recitovat básničku, zpívat písničku
- sluchem rozpoznat první hlásku ve slově
- dokázat pozorně poslouchat pohádku, vyprávění a jednoduše reprodukovat text, popř. odpovědět na otázku.
- mít číselnou představu do pěti
- počítat po jedné do deseti
- hrát jednoduché hry
- držet správně tužku (mezi palcem a ukazováčkem, aby konec tužky mířil k rameni), netlačít, kreslit, aby tužka lehce klouzala po papíru
- Je dobré před nástupem do školy rozvíjet jemnou motoriku ruky (navlékání korálek, stavění z kostek a stavebnic, vystřihování, samostatné tvoření ...).
- umět vybarvovat jednoduché tvary a příliš nepřetahovat
- vystřihovat jednoduché tvary
- pracovat samostatně v kolektivu ostatních dětí.
- samostatně se oblékat, zapínat knoflíky, vázat klíčku
- dodržovat základní hygienu (mytí rukou před jídlem a po použití WC, používat kapesník) a pořádek v osobních věcech
- jíst lžící i příborem
- umět pozdravit, poprosit, poděkovat

Co by mělo umět a znát dítě ?

Tříleté dítě by mělo v následujících oblastech ovládat a znát:

MATEMATIKA

počítat do tří a ukázat odpovídající čísla na prstech
ovládat pojmy: jeden-mnoho, velký-malý, široký-úzký, vysoký-nízký, stejné-různé
atd.

znát základní barvy

znát základní geometrické útvary

srovnávat předměty dle velikosti, barvy, tvaru

srovnávat počet předmětů

vybírat do páru předměty s danou charakteristikou

ROZVOJ ŘEČI

znát názvy okolních předmětů: nábytku, nádobí, hraček, oblečení atd.
znát jeden příznak každého předmětu
znát názvy základních činností (běhat, skákat atd.)
opakovat básničky a písničky

POZORNOST

min. 3-4min. soustředěně vyplňovat úkol
nacházet párové předměty
ze skupiny předmětů vybrat potřebný
všimnout si vlastností a kritérií předmětů
nacházet shody a rozdíly mezi předměty

PAMĚŤ

zapamatovat si 2-3 obrázky
zapamatovat si 3-4 slova, zopakované několikrát dospělým
pamatovat a opakovat pohyby, zopakované 1-2x dospělým
pamatovat si detail nebo vlastnost předmětu

MYŠLENÍ

skládat obrázek ze 2-4 částí
nalézat a vysvětlovat nesoulad na obrázcích
nalézat přebytečný předmět a vysvětlit svůj výběr
nacházet shody a rozdíly mezi předměty

MOTORIKA

rozstříhnout nůžkami papír
vytvářet a lepit válečky a kuličky z plastelíny
kreslit kroužky, tečky a linky
opakovat pohyby prstové gymnastiky

OKOLNÍ SVĚT

znát názvy a mít představu o domácích (kráva, kuň, prase, kočka, pes atd.) a divokých (medvěd, vlk, zajíc, liška atd.) zvířatech
znát názvy třech-čtyřech zástupců z řad ptáků, ryb, hmyzu
znát názvy základních rostlin - třech-čtyřech zástupců z řad stromů a květů
mít představu o ovoci, zelenině
mít představu o materiálech, ze kterých jsou vyrobeny okolní předměty
znát části dne (ráno, den, večer, noc)
umět rozpoznat počasí (déšť, sníh, vítr, duha...)

TĚLESNÁ VÝCHOVA

umět skákat po dvou nohách (snožmo)
házet a chytat míč

držet rovnováhu, přecházejíce desku položenou na zemi
znát pravidla osobní hygieny

HUDBA

hýbat se v rytmu hudby
kopírovat zvuky
korigovat sílu hlasu, hovořit nahlas-potichu
mělo by mít představu o zvucích okolního světa (zpěv ptáků, zvuky zvířat, hmyzu, šum vody, dopravy, zvuky vydávané domácími spotřebiči atp.)

MOTORIKA, GRAFOMOTORIKA, KRESBA

Na motorické schopnosti a dovednosti budeme pro lepší přehlednost nazírat v několika rovinách:

- hrubá motorika
- jemná motorika
- grafomotorika
- motorika mluvidel
- motorika očních pohybů

O motorice mluvidel bude pojednáno v kapitole o řeči, očními ohyby se zabývá především kapitola o zrakovém vnímání.

Pozornost zaměříme i na oblasti s motorikou úzce související, které tvoří podklad pohybových dovedností: hmatové vnímání, vnímání vlastních pohybů, vnímání rovnováhy, vnímání svalového napětí (svalový tonus). Hmatovému vnímání jsou věnovány samostatné sledovací položky, zbývající uvedené oblasti jsou součástí dílčích škál. Samostatné škály jsou věnovány oblastem souvisejícím zejména s kresbou – vizuomotorice a laterality.

Duševní a tělesný vývoj dítěte do jednoho roku posuzujeme zejména podle rozvoje motoriky.

Dítě v prvním roce svého života udělá v této oblasti zásadní posun: z ležícího novorozence se stane chodící jedinec, který se vydává za poznáním do svého okolí. Níže uváděný rozvoj dovedností je orientační a je tolerována dílčí odchylka v plnění daných úkolů. Novorozenec dělá pohyby nohou, rukou, které nejsou zaměřeny na cíl. Kojenec na konci druhého měsíce zvedá hlavičku, ve třetím měsíci se v poloze na bříšku začíná opírat o předloktí, má hlavičku vzpřímenou i v náruči dospělého.

Tato poloha mu umožňuje více pozorovat okolí, lépe ho poznávat. Po čtvrtém měsíci má dítě stále větší zájem o své ruce, prohlíží si je, dává si je do úst. Snaží se dotýkat hraček, uchopovat je.

Uchopení hračky však činí obtíže. Dítě se často splete v odhadu vzdálenosti a umístění hračky, ruka se hračky dotkne mnohdy až po několika pokusech. Opakovanými pokusy se dítě učí koordinovat zrakový vjem a pohyb. Pohyb koordinuje i se sluchovými vjemy, otáčí hlavu za zvukem. V půl roce se dítě umí přetáčet na bříško, natáhnout ruku za hračkou, která je v jeho dosahu. Vlastními silami se více přibližuje k cíli, který je pro něho zajímavý. Rádo manipuluje s hračkami a předměty v okolí, pozoruje je, prozkoumává. Hračky a předměty uchopuje dlaňovým úchopem, nevyužívá opozici palce. V sedmém měsíci si umí přendat hračku z jedné ruky do druhé, začíná k úchopu používat prsty. Zkouší se plazit, připravovat se na lezení, které zpravidla za měsíc zvládne. V té době si z polohy „na čtyřech“ dokáže samostatně sednout. V devíti měsících je dítě v lezení jisté. Nastává důležitá změna – dítě se samostatně pouští do průzkumu okolí, není závislé v dosažení cíle na dospělém. Získává zkušenosti v odhadu vzdálenosti, s orientací v prostoru.

V tomto období začíná předměty uchopovat mezi palec a ukazováček (tzv. klešťový úchop). Tím, že se samo posadí, se dostávají mluvidla do vertikální polohy. Oproti poloze vleže se mluvidla uvolňují a je možné s nimi obratněji a snáze manipulovat, což je důležité pro vývoj řeči. Chůze po jednom roce tyto dovednosti ještě více podpoří. Samostatný pohyb má pro dítě veliký význam.

Může se pustit do objevů ve svém okolí, zajímá ho vše nové, rozvíjí se zvědavost a samostatnost v dosahování předmětů podle vlastního zájmu.

V období batolete **mezi prvním a třetím rokem** je potřeba pohybu pro dítě jednou ze základních potřeb. Zvyšuje se koordinace pohybů jak v oblasti hrubé, tak i jemné motoriky. Zdokonaluje se v chůzi, začíná běhat, skákat, podlézat, přelézat. V oblasti jemné motoriky stále obratněji uchopuje předměty, manipuluje s nimi. Začíná pracovat se stavebnicemi z větších dílů, s kostkami, tvořivě si hraje s pískem, zvládá prvky sebeobsluhy – nají se, napije se samo, s různou mírou dopomoci si samo vysvlékne a obleče části oděvů. Kolem druhého roku začíná kreslit – období čaranic. Držení psacího náčiní bývá často příčně dlaňové. Některé děti na konci období okolo třetího roku zvládnou jednoduchou kresbu postavy – hlavonožce, začíná se objevovat držení tužky v prstech – špetkové držení.

Tělesné aktivity a obratnost významnou měrou pomáhají dítěti zapojovat se do společných činností s ostatními dětmi. Pohyblivost a přesnost pohybů ovlivňuje rychlost při běhání, skákání, prolézání, hrách s míčem. Menší pohyblivost a zručnost má vliv na preferenci činností. Jestliže je dítě v některé činnosti neobratné, nejisté, bojácné, zpravidla ji po určité době nevyhledává; ať již jsou to činnosti z oblasti hrubé či jemné motoriky, grafomotoriky. Většinou se bez záměrného vedení tato oslabení nekompensují; následně tím může být ovlivněno mnoho schopností a dovedností.

V oblasti jemné motoriky většina předškolních dětí ráda pracuje se stavebnicemi, mozaikami, zapojuje se do rukodělných činností vyžadujících určitou dávku přesnosti a obratnosti. Nelze opomíjet hmatové vnímání. Hmatové vjemy od raného věku hrají nepostradatelnou úlohu v poznávání světa, jsou nezastupitelné v rozvoji emocí, komunikace. Významný vliv má hmat při rozvoji motoriky, zejména jemné motoriky, v regulaci tělesného napětí.

Než dítě začíná více kreslit, popř. před zahájením záměrného cvičení zaměřeného na rozvoj grafomotoriky, je důležité znát lateralitu dítěte. Pro psaní a čtení je důležitá především lateralita oka a ruky. Vzhledem k tomu, že u některých dětí je lateralita ruky zřejmá a není zapotřebí se jejím zjišťováním zabývat, jsou položky zaměřené na posouzení laterality uvedeny v závěru škál. Lateralizace je pozvolný proces. V prvních měsících a letech života se ve vývoji dítěte střídají období více symetrického či asymetrického užívání rukou. To trvá obvykle do čtyř let.

Ve čtyřech letech již většina dětí začíná užívat jednu ruku přednostně jako obratnější a aktivnější.

V pěti až sedmi letech se lateralita horních končetin začíná zřetelně projevovat a vyhraňovat, plně se ustaluje v deseti až jedenácti letech. Pro zjištění laterality potřebujeme mít k dispozici souhrn informací. Tyto informace získáme z anamnézy, z pozorování dítěte při spontánních i záměrně motivovaných činnostech, z kresby a ze zkoušek laterality.

Pozorování při spontánních i záměrně motivovaných činnostech je pro určení laterality velice důležité. Jedná se o sledování dítěte při volném hraní, při každodenních činnostech, sebeobsluze. Všimáme si, která ruka je aktivnější, obratnější nebo zda dítě ruce vysloveně střídá. Je vhodné se zaměřit na sledování:

- práce se stavebnicemi, kostkami, skládankami, puzzlemi
- společenských her – pexesa, domina, člověče, nezlob se, kuželek, házení kruhem na trn
- hry s pískem – která ruka nabírá lopatkou písek do kbelíčku, formiček, kterou rukou dítě zvedá kbelíček s pískem apod.
- rukodělné činnosti – stříhání, vytrhávání z papíru, skládání, lepení, modelování, šroubování šroubovákem, řezání pilou, zatlukání kladívkem, šroubování maticky
- každodenních činností – rozsvěcování a zhasínání světla, otevírání a zavírání dveří, zamykání, listování v knize
- sebeobsluhy, hygieny – čišění zubů, česání, oblékání – zapínání zipů, knoflíků

Při sledování činností za dominantní považujeme tu ruku, která vykonává pohyb. Při tak velkém množství činností si samozřejmě nemůžeme pamatovat užívání pravé či levé ruky, proto je velmi užitečné dělat si záznamy, zavést si „deníček“. Jednou z možností je také používání tabulky určené ke sledování laterality. Tabulku doplňujeme o další činnosti. Sledujeme i spontánní kresbu dítěte. Požádáme je, aby nám něco nakreslilo podle vlastního výběru. Přidáváme pracovní list s předkreslenými tvary či nakreslenými předlohami podle vlastní fantazie.

Při kreslení pravou i levou rukou sledujeme úchop tužky, tlak na tužku, vedení čáry a plynulost tahu (přesnost, návaznost, jistotu, pravidelnost, rychlost, obratnost). Je důležité evidovat, kterou rukou dítě kreslení spontánně zahájilo, zda náčiní při kreslení přendává do

druhé ruky (to se nejčastěji stává, když dítě kreslí nedominantní rukou). Po skončení práce se zeptáme, kterou rukou se mu kreslilo lépe, který ze dvou námětově stejných obrázků se mu líbí více, případně kterou rukou by chtělo psát ve škole. Lateralitu oka zjistíme tím, že dítě necháme podívat se do lahvičky, klíčové dírky, krasohledu.

Pro úplnost můžeme zjistit i dominanci pravé či levé nohy. Jedná se o úkoly jako je skákání na jedné noze, posunování kostky po čáře, vystupování na schodek, na stoličku, kopání do míče apod. Při zjišťování laterality ucha necháme dítě přikládat zvukové předměty k uchu, např. poslouchat hodinky.

Zaměřujeme se na sledování vývoje grafomotoriky, zejména kresby. Všímáme si, zda dítě kreslí se zájmem přiměřeným věku a ostatním dětem; jaký je obsah kresby, její provedení, pracovní návyky při kreslení.

Spontánní kresbu můžeme posuzovat jak z hlediska obsahového (obsahová procleněnost, bohatost, námětová různorodost), tak i formálního (vedení čáry, její plynulost, jistota, přesnost, návaznost, kreslení podle předlohy). Ne vždy je obsah a provedení v jednotě.

Ve spontánní kresbě dítěte se objevují určité tvary, grafomotorické prvky, jejichž různorodost a náročnost přibývá s věkem. Zpočátku jsou to pouze čáry a kruhy, navazující na čáranice a motanice,

postupně se zvyšují dovednosti dítěte a přibývají prvky daleko složitější a náročnější. Sledujeme a podporujeme správné pracovní návyky při kreslení:

- držení těla
- držení psacího náčiní
- postavení ruky při kreslení a psaní
- uvolnění ruky, tlaku na podložku

Okolo třetího roku by měl být navozen špetkový úchop – tužka leží na posledním článku prostředníku, seshora ji přidržuje bříško palce a ukazováku. Ruka a prsty jsou uvolněny, nesvírají tužku křečovitě, ukazovák není prohnutý. Tužka přesahuje kožní řasu mezi palcem a ukazovákem.

Malíček a prsteníček jsou volně pokrčeny v dlani. U některých dětí je špetkový úchop navozen i dříve, u některých později. Mělo by však k tomu dojít, jakmile dítě začíná více kreslit; rozhodně však ještě před nástupem do školy, aby se předcházelo obtížím v psaní, které mohou navazovat na špatný úchop psacího náčiní.

Postavení ruky při kreslení a psaní - směr horního konce tužky směřuje vždy do oblasti mezi ramenem a loktem (konec tužky s ramenem svírají úhel přibližně 45 °). Ruka se tak nadměrně neohýbá v zápěstí, tvoří s paží po oblast lokte poměrně rovnou linii. Je uvolněná, pohyb po papíře vychází z ramene a lokte.

Uvolněnost ruky při psaní významnou měrou ovlivňuje grafický výkon dítěte, ovlivňuje jeho chuť kreslit. Nadměrný tlak poznamenává kresbu tím, že neumožňuje plynulost pohybu ruky a tím plynulost vedení čáry. Tlak na podložku je patrný z linie kresby, která je vytlačena, kostrbatá, často přerušovaná nebo naopak příliš tence vedená. Zpočátku vývoje grafomotorických dovedností bývá tlak na podložku běžný, v průběhu předškolního věku by mělo dojít k postupnému uvolnění ruky.

Vývoj grafomotorických schopností a dovedností má určitou posloupnost a propojenost – hrubé motoriky, jemné motoriky, motoriky mluvidel, motoriky očních pohybů a smyslového vnímání. Aby dítě mohlo kreslit a později psát, musí být schopno souhry (koordinace) zejména mezi okem a rukou, tj. vizuomotorické koordinace.

Oslabení motorických schopností a dovedností

Úroveň motorických schopností a dovedností prolíná celý vývoj dítěte. Ovlivňuje fyzickou zdatnost, výběr pohybových aktivit, zapojení do kolektivu dětí, vnímání, řeč, kresbu, později psaní. Méně obratné děti se liší v přesnosti provedení pohybů i v rychlosti. Často se některým pohybově náročnějším aktivitám pro menší úspěšnost straní. Pohybová neobratnost či opoždění často ovlivní vývoj dalších funkcí.

Oslabení motoriky může ovlivnit řadu školních schopností, dovedností a výkonů, např.:

- zúžený výběr tělesných aktivit v důsledku pohybové neobratnosti
- zapojení do kolektivu, sdílení aktivit s ostatními vrstevníky, může vést až k nežádoucím způsobům chování (dítě volí jiný, nežádoucí způsob k získání pozornosti)
- neobratnost v jemných pohybech může vést při hře k nespokojenosti, přerušování hry, přebíhání mezi aktivitami
- nižší obratnost mluvidel ovlivňuje komunikační schopnosti a dovednosti (viz kapitola Řeč)
- vliv na rozvoj vnímání – vnímání tělesného schématu, prostoru, zrakového vnímání a další
- potíže ve psaní – úprava, čitelnost, rychlost psaní, ovlivnění obsahu psaného.

Motorika má vliv na zdravotní stav. Oslabení a chybné návyky z dětství se promítají do zdravotního stavu po celý život jedince.